

LO DESCONHORT DE RAMON LLULL EN EL CONTEXT DE LA LITERATURA HAGIOGRÀFICA I AUTOBIOGRÀFICA MEDIEVAL

Qualsevol vida de sant pren com a model l'Evangeli. Això està directament lligat amb la significació particular que té l'estructura jeràrquica del món per al pensament de l'home medieval. «Al damunt de tots els textos hi ha l'Escriptura Santa —escriu B. Berman, un estudiós rus—. És clar, doncs, que en la jerarquia de les imatges hi ha d'haver un cim del sagrat [...] la imatge original, que precedeix totes les altres, que les atreu i que deixa damunt seu un segell genèric. Pel que fa a les imatges de la santedat, la seva imatge superior ha de ser la del Crist... La imatge d'un sant és l'aproximació a l'ideal —al Crist... L'ideal, creat pels evangelistes, és el final del camí cap a la santedat, el qual, per tant, es troba fora d'aquest camí i és infinitament llunyà.»¹ Les referències directes que es troben a *Fioretti de Francesco d'Assisi* ho afirmen perfectament: «*Il vero discepolo di Cristo san Francesco, vivendo in questa miserabil vita con tutto el suo sforzo si ingegnava di seguitar Cristo perfetto maestro; onde veniva spesse fiate per divina operazione che a cui egli sanava il corpo Iddio sanava l'anima a una medesima ora, siccome si legge di Cristo*».² O, un altre exemple: «*Il verace servo di Cristo san Francesco, imperò che in certe cose fu quasi un altro Cristo dato al mondo per salute delle genti, Iddio padre il volse fare in molti atti conforme e simile al suo figliolo Gesù Cristo, siccome si dimostra*

1. Boris BERMAN, «Txitatel jitià», dins *Khudogestvenni iasik srednevekòvia* (Moscou, 1982), pàgs. 59-60.

2. *Fioretti di S. Francesco d'Assisi* (Florència, 1926), pàg. 112.

*nel venerabile collegio de' dodici compagni e nel mirabile misterio delle sacrate piaghe e nel continuato digiuno della santa Quaresima...»*³

Tot i amb això, en les vides de sants medievals hi destaquen dues tendències: un tractament «objectiu» dels esdeveniments i del retrat del sant, d'una banda, i, de l'altra, la temptativa d'accentuar la lluita interior de l'heroi principal i, per això, una introspecció psicològica particular del gènere. La segona tendència es fa palesa sobretot quan el relat de la història d'un home que aprèn a estimar Déu, d'un home que esdevé religiós i que fa una vida ideal, santa, es fa en primera persona. Aleshores l'autobiografia coincideix amb la vida del sant. (S'ha de fer notar que, encara que en una vida de sant el protagonista se l'anomeni sant, ell mateix, com l'heroi d'una autobiografia, no s'hi considera pas; en aquest cas seria sotmès a un vici mortal, el de supèrbia.)

Les obres del primer tipus estan destinades a un públic profà i utilitzen sovint la llengua vulgar, mentre que les obres del segon tipus s'adrecen a un auditori distingit, estan escrites en llatí i marcades per un estil més culte. La llista dels trets específics que corresponen a cada un d'aquests tipus de vides de sant pot ser més ampla. Pel que fa al primer ho són també: l'accentuació del nivell dels esdeveniments, el caràcter didàctic per excel·lència, la introducció de les creences i supersticions populars, etc.; pel que fa al segon, la narració en primera persona (el caràcter autobiogràfic), la discussió sobre qüestions de fe, una temptativa de resoldre sil·logismes teològics, etc. Quant a la vida «profana», serveix d'exemple *La vida de sant Alexis, home de Déu*, i de la vida «culte» en trobem un exemple en *Les confessions* de sant Agustí (tot i que aquestes, és clar, ultrapassen els límits del gènere mateix de la vida de sant).

L'obra de Ramon Llull presenta un material molt ric per a estudiar ambdues tendències. Com és ben conegut, el «Doctor Illuminatus» va crear moltes obres en el gènere de l'autobiografia (biografia), que té també molts trets comuns amb la vida de sant: *La vida coetània*, el *Llibre de contemplació en Déu*, el *Cant de Ramon*, les dues novel·les, *Lo desconhort* (escrit el 1295 o el 1305). He triat per estudiar aquest darrer poema sobretot per dues raons: està bastant poc estudiat (en

3. *Ibid.*, pàg. 50.

comparació amb altres obres de Llull) i uneix d'una manera molt original les dues tendències de literatura hagiogràfica que he destacat. La destinació de *Lo desconhort* a un públic profà es revela, primer, en la tria de la llengua catalana (encara que moltes altres obres lul·lianes que tenen caràcter hagiogràfic estan escrites en llatí). A més a més, aquest poema, Llull l'ha «en rimes posat per ço que no s'obliti» i el va compondre amb «lo so» d'una gesta carolíngia, pel que sembla ben coneguda a Catalunya. Una revelació de Déu, que té un paper tan important en les vides profanes (compareu-ho tot plegat amb el final de *Sant Alexis*, quan per una olor fragant que venia del cos d'Alexis tothom va entendre que s'havia mort un sant), resulta decisiva per a la conversió de Ramon, l'heroi de Llull. Es tracta de la famosa aparició del Crist a Ramon, que es repeteix cinc vegades: «Can fui gran e sentí del món sa vanitat / comencé a far mal e entré en pecat, / oblidant Déus gloriós, siguent carnalitat; / mas plac a Jesucrist per sa gran pietat / que es presentà a mi cinc vets crucifigat / per ço que el remembràs e en fos enamorat...»⁴ El motiu del martiri per defensar la fe cristiana, així com el dels perills que corre algú per defensar la fe cristiana, el del sacrifici de tots els béns i diners als pobres, que es troben en *Lo desconhort*, també estan manllevats de les vides de sants populars. Així, per exemple, Ramon, l'heroi de *Lo desconhort*, diu: «Encara ¿que no sabets com en soi menyspreat / per Déu, tantes vets maldit e blastomat, / e en perill de mort e per barba tirat, / e per vertut de Déu pacient són estat?» «Car muller n'hai lleixada, fills e possessions».⁵

Tanmateix, el poema de Llull està clarament inspirat en l'autobiografia augustiniana.

A) La vida de Ramon està modelada no segons la vida d'un sant ideal, Alexis, per exemple (Llull reproduïx aquest model en la biografia de Blanquerna, en particular), sinó segons la vida de sant Agustí.⁶ Ramon coneix els plaers sensuais i el pecat, es converteix, però

4. Ramon LLULL, *Lo desconhort* en: Ramon LLULL *Poesies* (Barcelona, Barcino, 1928), pàg. 70.

5. *Ibid.*, pàgs. 95, 76.

6. És clar que la santedat innata d'Alexis no és pas l'única variant del caràcter del sant. Així, per exemple, l'heroi d'una vida profana irlandesa, sant Patrici, abans de la seva conversió havia estat pagà i no havia ni pensat de sacrificar la vida a Jesucrist.

després d'aquesta conversió l'acusen de certs pecats (i no només les altes classes eclesiàstiques, sinó que fins i tot l'ermità denuncia la seva supèrbia, vanitat, irascibilitat, avarícia i accídia: «...ergull i vana glòria vos fan tant menysprear / a cells ab qui volets vostre fait acabar», «mas si vos no sots home discret ni entenent / segons lo fait, si en faits rancurament», diu.⁷ És molt curiós que Llull mateix de cap manera no accepta que sigui pecador.

B) La narració es fa en primera persona. Com Agustí, Ramon explica de quina manera va trobar la seva doctrina, que ell mateix anomena «Art».

C) De la mateixa manera que en *Les confessions*, en el poema de Llull es discuteixen qüestions teològiques molt treballades, elitistes: sobre la predestinació i la lliure voluntat, sobre la possibilitat de provar lògicament la superioritat del cristianisme i sobre el mèrit moral del creient; sobre l'essència del pecat i de la virtut, etc. Alhora explica breument l'essència del seu «Art»: «Encara us dic que port una Art general / que novament és dada per do espiritual / per qui hom pot saber tota re natural / segons que enteniment ateny lo sensual. / A dret i a medicina e a tot saber val / e a teologia, la qual m'és mais coral, / e a soure qüestions nulla art tant no val, / e a destruir errors per raó natural»; i del seu «Fait»: «...ço és que el Papa hagués mant home lletrat / qui desiràs per Jesús esser marturiat / per ço, que per tot lo món fos entès e honrat, / e que nascú llenguatge fos mostrat, / segons que a Miramar ha estat ordenat... / encara que al passatge fos lo deè donat / de tot quant posseixen li clergue i el prelat, / e que açò tant duràs tro que fos conquistat / lo Sepulcre; e d'açò llibre n'hai ordenat».⁸ Probablement, és això el que permet a Llull de dir al final del poema que hi ha descrit «l'ordenament del món».

D) La introspecció psicològica, típica en l'obra augustiniana, es palesa en *Lo desconhort* en la forma del diàleg entre dues persones (l'Ermità i Ramon) que, de vegades, es presenta com un monòleg interior de l'heroi.

En el poema de Llull ocupa un lloc particular el tema de la des-

7. *Ibid.*, pàgs. 79 i 76.

8. *Ibid.*, pàgs. 73 i 97-98.

aprovació, per part de l'Església cristiana, del seu Art, que, segons l'autor, és l'únic art veritable i, també, el tema de les desgràcies, lliga-des a aquesta desaprovació. En aquest punt seria més interessant de comparar *Lo desconhort* no pas amb *Les confessions* mateixes, que parlen de la instauració del cristianisme ortodox enmig de les heretgies, sinó amb *La història de les meves desgràcies* de Pere Abelard (que també es troba en la tradició augustiniana de la vida autobiogràfica culta).

Per acabar fóra curiós també de comparar Abelard i Llull amb Francesc d'Assís i oposar-los-hi. Tots tres van fundar en el quadre del cristianisme una doctrina nova, necessària, segons cadascun d'ells, per superar la crisi dintre de l'Església i dintre de l'esperit i el pensament humà. Tots tres van tenir relacions complicades amb l'Església oficial. La biografia de cadascun d'ells va servir de base per a una obra literària. Tanmateix, si bé Abelard i Llull expliquen la seva vida ells mateixos, de Francesc, en parlen els seus deixebles i continuadors. A més a més, els autors dels *Fioretti* no parlen del conflicte que havia tingut Francesc amb la cort papal i construeixen la seva vida literària només segons les lleis de la vida profana de sant (cosa que va influir molt en l'accepció de la seva imatge al segle xx). En contraposició, Abelard i Llull (les doctrines dels quals no van ser completament admeses per l'Església oficial: Llull va ser canonitzat uns decennis després de la seva mort només per la seva activitat de missioner, i pel que fa a Abelard, mai no va ser considerat un sant, sinó a l'inrevés, un heretge); en contraposició, doncs, als *Fioretti*, Abelard i Llull coordinen més sovint la biografia literària amb la seva vida real i subratllen el caràcter terrenal de les seves desgràcies. Pel que fa a *Lo desconhort*, Ramon hi és més «autobiogràfic» i «accidental», mentre que l'ermità és molt més «literari», més «universal» i pertany més aviat a la vida profana de sant.

M. A. ABRÀMOVA
(Universitat Lomonòssov de Moscou)